

**ACTIEF BURGERSCHAP : GOOD
PRACTICES IN SCHOLEN**

Aanvulling

Inhoud

1 INLEIDING	3
1.1 Bevindingen	3
1.2 Andere initiatieven	3
1.3 Conclusie	6
2 PRIMAIR ONDERWIJS	8
2.1 Wie is de baas?	8
2.2 Kunstkoppen en Aboriginals	10
2.3 Waar woon je?	12
2.4 De gouden regels	14
2.5 Circus Krullebaar	16
2.6 Cultuur-educatieve busreis	18
2.7 Oud-Heemskerk, door kinderoogen bekeken	20
2.8 Leven met een handicap	22
2.9 In volle vaart	24
2.10 Preventie risicogedrag	26

1 INLEIDING

Ook in 2005 is weer een aantal good practices verzameld in het kader van Actief Burgerschap en deze worden nu als update toegevoegd aan de bestaande good practices.

De scholen die zijn bevraagd met het oog op deze update zijn geselecteerd uit scholen die zich hadden aangemeld voor een tegemoetkoming in de kosten van het uitvoeren van een activiteit in het kader van Actief Burgerschap.

Bij de selectie van good practices is gelet op diversiteit van de activiteiten en is met name ook gekeken naar de mate van inbedding van de activiteit in het onderwijsprogramma: was het project éénmalig of is er sprake van een structurele activiteit?

De good practices betreffen alleen scholen uit het primair onderwijs, scholen voor voortgezet onderwijs zijn bij deze update niet meegenomen.

1.1 Bevindingen

Bij de interviews naar aanleiding van de activiteiten valt een aantal zaken op.

Ten eerste bestaat er bij de betreffende scholen veel enthousiasme over de uitgevoerde activiteiten. Dit enthousiasme wordt ingegeven door zowel de overtuiging die bij scholen leeft dat dergelijke activiteiten wel degelijk zinvol zijn, als door onverwachte resultaten die projecten in een aantal gevallen opleveren bij de leerlingen. Als gevolg van genoemd enthousiasme lijkt voortzetting van een project (al dan niet in een andere vorm of rond een ander onderwerp) dan eerder een logische stap dan het niet continueren van de activiteit.

Continuering van een project kan ook voortkomen uit de samenhang van het project met de visie van de school, zoals bijvoorbeeld het geval is bij het project betreffende de educatieve reizen van De Wichelroede.

Een andere reden om een project voort te zetten wordt gevonden bij het effect van de activiteit op de leerlingen zoals bijvoorbeeld bij het project 'Waar woon je', en andere projecten.

Veel activiteiten blijken namelijk naast een stimulerende invloed op de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen (betrokkenheid, onderlinge hechtheid en binding worden regelmatig genoemd) ook een verdiepend effect te hebben. Er ontstaat als gevolg van het project meer begrip en aandacht voor anderen en voor tot dusver onbekende aspecten (bijvoorbeeld in het project rond gehandicapten).

Het merendeel van de bevraagde scholen geeft aan vanwege één van deze redenen het project of de activiteit te willen opnemen in het onderwijsprogramma.

Bovendien werd regelmatig de wens geuit om met het project meer scholen te kunnen inspireren, om andere scholen op ideeën te brengen of om een project te kunnen verbreden door dit project ook door andere scholen te laten uitvoeren.

Kortom: men wil het eigen succes delen.

1.2 Andere initiatieven

Naast de initiatieven die ontleend zijn aan de gehonoreerde aanmeldingen voor de 'tegemoetkoming kosten Actief Burgerschap' zijn ook los daarvan enkele andere initiatieven die moeite waard om onder de aandacht gebracht te worden.

1.2.1 Nederlandse initiatieven

De Uitdaging

Kansdenken is het uitgangspunt van dit project dat is begonnen in 2002 op basisschool Het Rondeel in 's-Hertogenbosch. Het idee achter het project is bewustmaking van de bijdrage die jongeren kunnen leveren aan de samenleving. Jongeren kunnen een uitdaging bedenken en krijgen vervolgens de kans om deze uitdaging ook te realiseren. Voor de uitvoering van het project wordt schooltijd vrijgemaakt en wordt een financiële bijdrage toegekend.

Bij het werken aan de uitdaging moeten de leerlingen met elkaar samenwerken, hun ideeën leren verwoorden en presenteren, organiseren, et cetera. Zij worden begeleid door een coach, maar blijven zelf in grote mate verantwoordelijk voor de uitvoering van hun project.

De kinderen zijn zeer enthousiast over deze projecten. Het levert volgens henzelf een bijdrage aan de ontwikkeling van het zelfvertrouwen en versterkt hun identiteit. Ze voelen zich serieus genomen, leren keuzes te maken en verantwoordelijkheid te nemen, ervaren succes en het gevoel iets goeds te hebben gedaan.

Voor meer informatie: www.deuitdaging.info.

Vriendschapsscholen

De Rotterdamse gemeente heeft het project Vriendschapsscholen in het leven geroepen om de integratie op scholen te bevorderen. Dit project is een mogelijkheid voor scholen met een verschillende achtergrond en samenstelling om elkaar beter te leren kennen en waarderen en om door middel van gezamenlijke activiteiten de integratie tussen de verschillende leerlingen te bevorderen. Er is regelmatig contact tussen de scholen (of klassen) en er worden gezamenlijke buitenschoolse activiteiten georganiseerd. De scholen kunnen onder andere via de website contact onderhouden met elkaar.

Er zijn verschillende 'vriendschapscombinaties' mogelijk. Zo kan er 'vriendschap worden gesloten' tussen een 'witte' en een 'zwarte' school, tussen scholen in een wijk, tussen een school voor speciaal onderwijs en een reguliere basisschool, en tussen scholen die een gezamenlijk speciaal kenmerk hebben (bijvoorbeeld een vriendschap op basis van sport).

Meer informatie: www.vriendschapsscholen.nl.

De website Tijm (www.tijm.nl) is een digitale informatiebron voor onder andere activiteiten rond actief burgerschap. De site is in 2001 opgezet met betrekking tot interculturalisering van het onderwijs, maar reikt verder dan dat; het is een site met ingrediënten voor interculturaliseren, actief burgerschap en sociale integratie in het onderwijs. De site richt zich op alle onderwijsbetrokkenen: medewerkers aan het primair proces, het beleid en de organisatie; praktijkopleiders; de schoolomgeving; leerlingen/ studenten/deelnemers.

1.2.2 Internationale initiatieven

Ook in andere Europese landen worden op scholen activiteiten uitgevoerd die te maken hebben met actief burgerschap. Omdat met name scholen een bijdrage kunnen leveren aan interculturele ontmoetingen en sociale integratie is in het najaar van 2004 door het Duitse Ministerie van Binnenlandse Zaken, met steun van de Europese Unie, de wedstrijd 'Engagement maakt school' gestart voor het basisonderwijs. Het project werd uitgevoerd door de Duitse uitgeverij Zeitbild in samenwerking met het Deense Mellempfolkeligt Samvirke, het Oostenrijkse Kulturimpuls en het Nederlandse Landelijk Bureau voor Racismebestrijding (LBR). Alle basisscholen in Duitsland, Denemarken, Oostenrijk en Nederland waren uitgenodigd om aan deze wedstrijd deel te nemen en in totaal werden ruim 300 aanmeldingen ontvangen. Uiteindelijk zijn 20 projecten als 'best practices' geselecteerd waaruit de uiteindelijke winnaars zijn gekozen.

Twee Nederlandse scholen vielen in de prijzen. De Joop Westerweelschool uit Amsterdam won de tweede prijs met de dvd-productie 'In de geest van Joop Westerweel' waarin leerlingen zelf

op zoek gingen naar de betekenis en achtergrond van de herdenking van de Tweede Wereldoorlog.

Wereldschool De Albatros uit Dordrecht werd beloond voor de wijze waarop zij zich inzet voor respect en gelijke kansen voor alle leerlingen.

De cd-rom is te bestellen bij het LBR in Rotterdam.

Hieronder ter illustratie twee 'good practices' uit Duitsland.

Leerlingen helpen leerlingen

In Celle (Duitsland) is de Hehlentorschule genomineerd als 'good practice' voor 'Europese scholen in actie 2005' met het project 'Leerlingen helpen leerlingen'.

Bij dit project worden leerlingen in de leeftijd van 8 tot 13 jaar (waarvan de meeste met een migratieachtergrond) op school en bij vrijetijdsactiviteiten (met ondersteuning van een sociaal-pedagoog) begeleid door jongeren (de Teamers) die niet meer op school zijn. Enerzijds staan deze Teamers nog dicht bij de leerlingen en anderzijds zijn zij tevens het 'grote voorbeeld' van de huidige leerlingen.

Doel van het project is om kinderen met storend gedrag op school de mogelijkheid te bieden om sociaal leren te ontwikkelen en sterke punten te ondersteunen.

De Teamers organiseren zelfstandig het aanbod, plannen samen de activiteiten, voeren ze zelf uit en zorgen zondig ook voor plaatsvervangende. Voor de begeleiding staan klaslokalen binnen de school ter beschikking; de jongeren krijgen een vergoeding vanuit Jeugdzorg, overige financiering wordt bekostigd uit opbrengsten van schoolfeesten of ophalen van oud papier, en uit giften. Een sociaal pedagoog, die tevens contactpersoon voor de schoolleiding, leerkrachten en jongeren is, begeleidt de Teamers. Evaluatie van de begeleiding vindt regelmatig op alle niveaus plaats. Resultaat van het project is dat de school voor de leerlingen iets wordt waar je graag naar toe gaat. De jongeren worden op hun beurt bevestigd door de leerlingen, leren verantwoordelijkheid nemen en maken kennis met andere culturen en sociale achtergronden. Er ontstaan vriendschappen die ook voortduren na begeleidingstijd. Daarnaast heeft het project een preventieve werking: door verbetering van de leefsituatie bij de kinderen kan een latere hulpvraag op dit gebied worden voorkomen. Bovendien werkt het project drempelverlagend naar gezinnen toe.

Met elkaar

Een ander buitenlands voorbeeld is het project 'Met elkaar' van de Hinrich-Wilhelm-Kopf-Schule in Peine (Duitsland).

Doel van het project is om door interculturele kennis de horizon van leerlingen te verruimen, vooroordelen weg te nemen en de leerlingen in staat te stellen om vreemdelingenhaat te voorkomen en op een goede manier te reageren op racisme. Ook kinderen die opgroeien in een multiculturele omgeving zijn immers van nature onbevooroordeeld. Tegelijk bestaan er tussen volwassenen allerlei culturele en persoonlijke barrières. Het zijn vooroordelen die aan de kinderen worden doorgegeven. Door gesprekken in de klas werd echter duidelijk dat de leerlingen graag meer van elkaar wilden weten. De activiteiten bestonden uit intercultureel onderwijs, het op bezoek gaan bij elkaar (thuis), het met elkaar de middagmaaltijden gebruiken, huiswerkbegeleiding en ouderbijeenkomsten. Het intercultureel onderwijs werd in meerdere vakken toegepast: bij het vak Duits (naar aanleiding van gelezen verhalen over de situatie van migranten werden verschillende aspecten van migratie behandeld), bij maatschappijleer (wereldkaarten en atlanten bekijken) en bij het vak beeldende vorming (onder andere de organisatie van een tentoonstelling in school).

Participatie van ouders in het project bestond uit een interview met een aantal van hen op school en het mee voorbereiden van uitwisselingsdagen. Bij deze uitwisselingsdagen werden (voor de gezinnen onbekende) leerlingen thuis uitgenodigd om gezamenlijk de middagmaaltijd te gebruiken, samen huiswerk te maken en samen te spelen. De leerlingen hebben geleerd dat

verschillende culturen in cultureel opzicht een verrijking betekenen, dat intercultureel leren nieuwe perspectieven biedt. Daarnaast zijn er nieuwe vriendschappen ontstaan tussen de leerlingen uit de verschillende culturen, zijn de contacten tussen allochtone gezinnen en school en tussen de gezinnen onderling verbeterd en is de sociale samenhang sterker geworden. Daarnaast heeft het project de motivatie om te leren bevorderd.

1.3 Conclusie

Het aantal scholen dat is bevestigd is weliswaar gering, maar de betrokkenheid en het enthousiasme binnen deze scholen waren groot.

Het valt op dat vanuit de meeste scholen de activiteit die zij met betrekking tot Actief Burgerschap hebben uitgevoerd dermate belangrijk vinden dat deze een vast onderdeel is of wordt van het lesprogramma. Voor slechts één school betrof het een eenmalige activiteit, maar de reden hiervoor was veeleer een praktische (het betrof een, tamelijk dure, uitvoering in verband met het jubileum van de school).

Bij meerdere projecten werden ook ouders betrokken zodat het project een natuurlijk vervolg thuis kreeg. Dat gebeurde onder andere bij het project 'De gouden regels' waar kinderen ook thuis de regels – van school – toepasten of bij het project 'Risicopreventie' waarbij ook thuis verder kon worden gediscussieerd over het voorkomen van verslaving.

Dergelijke voorbeelden laten zien dat activiteiten op het gebied van Actief Burgerschap zich niet alleen hoeven te beperken tot het schoolproject, maar een bredere uitwerking (kunnen) hebben. Doordat de discussie over bepaalde onderwerpen (bijvoorbeeld over de manier waarop je met elkaar omgaat) niet alleen op school, maar ook in andere situaties (bijvoorbeeld thuis) wordt voortgezet en doordat opgedane inzichten en nieuw gedrag op school ook buiten school worden toegepast kan dit gedrag vanzelfsprekend gedrag gaan worden.

In meerdere projecten waren de leerlingen nauw betrokken bij de activiteit (zoals in 'In Volle Vaart', 'Oud-Heemskerk'): deze betrokkenheid bleek zeer bevorderlijk te zijn voor de onderlinge samenwerking en hechtheid. Door de leerlingen verantwoordelijkheid te geven en te laten nemen en hen als gelijkwaardige partners te beschouwen krijgt de activiteit voor hen een serieus karakter en werkt daardoor zeer motiverend. Dit komt eveneens tot uiting in reacties in het algemeen van kinderen.

Het idee dat de mening van de leerling, de leerling zélf, ertoe doet, versterkt zijn gevoel van eigenwaarde én zijn betrokkenheid en vanuit deze binding wordt begrip en zorg voor de ander bevorderd. Leren door te doen, leren door transactie (Dewey) zal een leerling meer aanspreken dan leren door opleggen en/of voorzeggen.

Persoonlijke winst is vaak nodig voor verandering (Micha de Winter): door te ervaren dat zij er zelf baat bij hebben (bijvoorbeeld een zich mentaal of emotioneel beter voelen) zullen leerlingen zich ergens voor willen inzetten. De school kan mogelijkheden bieden om die ervaringen op te doen in de vorm van projecten of activiteiten rond Burgerschap.

Er is een verbreding te bespeuren van Actief Burgerschap, burgerschapsvorming gaat meer leven. Als gevolg van de wetwijziging, welke met ingang van 1 februari 2006 van kracht is en erop is gericht actief burgerschap en sociale integratie te bevorderen en tot kerntaken van het onderwijs te maken zullen nieuwe impulsen kunnen ontstaan met betrekking tot Actief Burgerschap.

Voor de tekst van deze wetwijziging zie: <http://www.minocw.nl/documenten/brief2k-2005-doc-57140a.pdf>.

Bovendien blijkt uit onderzoek naar de manieren waarop scholen bijdragen aan de burgerschapsvorming van leerlingen dat ze daarbij niet zelden voortborduren op eerdere initiatieven om leerlingen actief te laten participeren in grotere en kleinere schoolse en maatschappelijke verbanden (Actieve participatie leerlingen en burgerschapsvorming/

W. Veugelers en andere, Universiteit van Amsterdam, 2005).

Bij voornoemd onderzoek is onder andere gebruik gemaakt van de eerder verschenen (KPC) publicaties rond Actief Burgerschap.

Daarnaast er is vanuit het HVO (Humanistisch Vormingsonderwijs) met belangstelling gebruik gemaakt van deze publicaties voor de (dit voorjaar te verschijnen) publicatie 'Democratie van binnenuit'.

Lieke Eijsackers

Samensteller

2 PRIMAIR ONDERWIJS

2.1 Wie is de baas?

Identificatie	
Schoolsoort	Primair onderwijs
School/instelling	OBS Bodegraven
Contactpersoon	De heer J. Terpstra (telefoon: 0172 61 43 30, e-mail: algemeen@tvogelnest.nl)
Groep/klas/leerlingen	Groep 7 en groep 8
Docenten/vakken	Leerkrachten groep 7 en 8
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel	Wie is de baas?
Beschrijving activiteiten/project	<ul style="list-style-type: none"> - Excursie naar de Tweede Kamer en rondleiding waarvoor de leerlingen zelf vragen hadden bedacht. - Bezoek van leden van de Commissie van Onderwijs en Welzijn op school waarbij politieke besluitvorming werd toegelicht. De leerlingen hadden hiervoor zelf een aantal vragen bedacht.
Mate van initiatief van de leerlingen:	De leerlingen hebben zelf vragen opgesteld voor de rondleiding in de Tweede Kamer en voor de Commissie van Onderwijs en Welzijn.

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding van de leerlingen (door de school)	De excursie naar Den Haag is door de school voorbereid en begeleid; er is extra lesmateriaal beschikbaar gesteld en er is in de les extra aandacht aan besteed.
Effecten/resultaten voor het onderwijs (eventueel)	Effecten zijn moeilijk meetbaar.

Projectinformatie

Het project, genoemd naar een hoofdstuk 'Wie is de baas' uit een geschiedenisboek, is gestart naar aanleiding van de sluiting van één van de locaties van de school.

Eén van de vragen die opkomen bij een dergelijk besluit is wie eigenlijk zo'n beslissing neemt en hoe zo'n besluit tot stand komt.

Het idee achter de activiteit was leerlingen te laten zien hoe ons land wordt bestuurd, te laten zien dat beslissingen op politiek niveau worden genomen, hoe politieke besluitvorming tot stand komt en hoe je als burger mede vormgever bent van die politiek.

De leerlingen zijn naar Den Haag geweest, en hebben in het gebouw van de Tweede Kamer een rondleiding gehad. Voor deze rondleiding hebben de leerlingen zelf vragen opgesteld.

De leerlingen hebben op school kennisgemaakt met de lokale politiek: leden van de Commissie van Onderwijs en Welzijn (verantwoordelijk voor het besluit rond de sluiting van deze schoollocatie) hebben de school bezocht en hebben de leerlingen uitgelegd dat zij de beslissing tot sluiting van de locatie hebben genomen. Tijdens het bezoek van de commissieleden hebben de leerlingen vragen (die zij zelf vooraf hadden geformuleerd) kunnen stellen.

2.2 Kunstkoppen en Aboriginals

Identificatie	
Schoolsoort	Primair onderwijs
School/instelling	OBS De Timp
Contactpersoon	De heer W. Kevelham (telefoon: 074 278 10 99, e-mail: algemeen@obsdetimp.nl)
Groep/klas/leerlingen	Alle groepen
Docenten/vakken	Alle leerkrachten
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	Kunstenaars van het Kunstcentrum Hengelo; dansdocente muziekschool Twente

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel:	'Kunstkoppen' en 'Aboriginals'
Beschrijving activiteiten/project:	<ul style="list-style-type: none"> - Kunstkoppen bestond uit workshops (verdeeld over drie middagen) met als onderwerp portretten maken met verschillende materialen, waarbij de schilder Rembrandt als uitgangspunt diende. - Voor het project Aboriginals hebben de leerlingen verschillende symbolen uitgewerkt en hebben zij met de Muziekschool Twente een dans ingestudeerd.
Mate van initiatief van de leerlingen:	Het initiatief voor de activiteiten lag hoofdzakelijk bij de leerkrachten, de leerlingen waren voornamelijk uitvoerend bezig. De opzet van het project is door de leerkrachten bepaald om het project beter in school te kunnen laten beklijven.
Eenmalig/structureel:	Aboriginals was een eenmalig project, maar het project Kunstkoppen wordt (met een andere inhoud) voortgezet. Voor het komende jaar wordt met dezelfde kunstenaar in de vorm van workshops gewerkt. De school wil kunst en cultuur integreren in de reguliere lessen.

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding door de school:	De leerkrachten hebben het project samen met de kunstenaars uitgewerkt en voorbereid. De kunstenaars hebben activiteiten uitgezocht die geschikt waren en de leerkrachten hebben zicht verdiept in de uitwerking in de les.
Effecten/resultaten voor het onderwijs/ leerlingen:	Door het project is het begrip voor kunstuitingen en wat daarachter schuilt vergroot. Waardering van cultuur en het belang van het handhaven van cultuur zijn aspecten die nu meer leven bij de leerlingen. Door het project 'Kunstkoppen' zijn vooral de waarneming (het observeren) en de tekenvaardigheid toegenomen.

Projectinformatie

De leerkrachten hebben in samenwerking met en onder begeleiding van kunstenaars uit het Kunstcentrum twee projecten uitgevoerd. Het project 'Kunstkoppen' werd in workshops gedaan op drie middagen in gemengde groepen (2, 3 en 4 en 5, 6, 7 en 8).

(Binnen de school is er standaard eenmaal per week keuzemiddag voor handvaardigheid). Onderwerp van 'Kunstkoppen' was portretten maken met verschillende materialen; de schilder Rembrandt was uitgangspunt. De kunstenaars hebben een inleiding gehouden met behulp van een beamer over portretten, het leven en werken van Rembrandt. Verschillende aspecten werden hierbij uitgewerkt, zoals het contrast tussen donker en licht. De leerlingen hebben zelf foto's gemaakt om de belichting te kunnen ervaren en te zien hoe je dat in portretten verwerkt. Het project 'Aboriginals' is uitgevoerd in de eigen klas. Ook hiervoor is een programma opgesteld door leerkrachten en kunstenaars. Voor de lessen is gebruik gemaakt van leskisten uit Den Helder en Vlissingen. De leerlingen hebben de symbolen van de Aboriginals geschilderd op onder andere kokers (als totempalen). Ook heeft een dansdocenten van de Muziekschool Twente een dans met de leerlingen ingestudeerd, die tijdens de expositie is uitgevoerd.

Beide projecten zijn afgesloten met een presentatie/expositie.

De leerlingen waren erg enthousiast over de projecten. Het 'Aboriginals-project' vonden de leerlingen aanvankelijk wat vreemd, maar uiteindelijk vonden de kinderen het verrassend en leuk.

2.3 Waar woon je?

Identificatie	
Schoolsoort	Openbaar speciaal basisonderwijs
School/instelling	De Poldervaart
Contactpersoon	De heer T. van Zuuren (telefoon: 010 470 11 88, e-mail directie@de-poldervaart.nl)
Groep/klas/leerlingen	Voornamelijk groepen bovenbouw
Docenten/vakken	Groepsleerkrachten
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel	Waar woon je?
Beschrijving activiteiten/ project	De leerlingen zijn op de fiets bij elkaar thuis langsgedaan om te zien hoe en waar de verschillende leerlingen woonden, om kennis te maken met andere culturen van medeleerlingen. Soms werden leerlingen uitgenodigd door ouders van medeleerlingen om iets te komen eten of drinken ter nadere kennismaking.
Initiatief van de leerlingen	
Eenmalig/structureel	De school vindt het belangrijk om een dergelijk project niet te beperken tot een eenmalige activiteit omdat het goede resultaten geeft (zoals bevordering van de groepsbinding). Het zou ieder jaar moeten worden herhaald. Er wordt nu tevens een project opgezet voor uitwisseling van twee (zwarte) scholen.

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding door de school	De school heeft het project voorbereid en geprobeerd de ouders erbij (vrijwillig) te betrekken. De leerlingen werden begeleid door de groepsleerkracht (en de directeur).
Effecten/resultaten voor het onderwijs/ leerlingen	Uit het project zijn nieuwe vriendschappen tussen leerlingen ontstaan en de groep is veel hechter geworden. Het project heeft bij de leerlingen een stuk bewustwording bewerkstelligd, heeft laten zien dat het 'samen doen' heel belangrijk is, maar ook dat voor werkelijke integratie een persoonlijk belang nodig is (bijvoorbeeld iemand aardig vinden). Je moet het belang of de zin van iets inzien om je er werkelijk voor te kunnen inzetten.

Projectinformatie

Het doel van het project was het leren kennis maken van elkaars woonomstandigheden en elkaars culturen.

De leerlingen zijn onder begeleiding van een groepsleerkracht op de fiets langs elkaars huis gereden om te zien waar en hoe de verschillende leerlingen woonden. Een aantal ouders heeft de leerlingen uitgenodigd om ook binnen te komen om iets te eten of te drinken en op die manier kennis te maken met de eigenheid van de verschillende culturen. Het project was vooraf bekend bij de ouders en deelname als 'gastvrouw/gastheer' was uiteraard vrijwillig.

Naast de kennismaking met elkaars cultuur viel het de leerlingen op dat vooral de allochtone mensen erg gastvrij waren en dat zij het erg leuk vonden dat de leerlingen bij hun op bezoek kwamen. Bovendien werd al fietsend duidelijk dat de geografische afstand tussen de verschillende leerlingen helemaal niet zo groot was als soms werd gedacht (er wordt vaak in wijken en buurten en niet zozeer in afstand gedacht). Deze ervaring werkte drempelverlagend voor het ontstaan van nieuwe vriendschappen. Er zijn hechte vriendschappen ontstaan tussen leerlingen door het project en ook de band van de leerlingen onderling is toegenomen.

Het project heeft een stukje bewustwording gecreëerd van het feit dat er (cultuur)verschillen zijn en heeft tevens bewerkstelligd dat (vermeende) verschillen en vooroordelen zijn verdwenen. Door onder andere de fietstochten) heeft dit project ook raakvlakken met andere aspecten zoals verkeersveiligheid, ruimtelijke oriëntatie, et cetera.

2.4 De gouden regels

Identificatie	
Schoolsoort	Primair onderwijs
School/instelling	De Zoeker, Zandijk
Contactpersoon	De heer N. Beugeling; telefoon 075 628 71 46
Groep/klas/leerlingen	Leerlingen uit alle groepen
Docenten/vakken	
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel	De gouden regels
Beschrijving activiteiten/project	In samenspraak met de leerlingen is een aantal 'gouden regels' Opgesteld voor het bevorderen van respectvol omgaan met elkaar binnen en buiten school.
Initiatief van de leerlingen	De leerlingen hebben inspraak gehad bij het vaststellen van de gouden regels.
Eenmalig/structureel	Het is een structurele activiteit: elk schooljaar wordt in de periode tot aan de herfstvakantie wordt elke week één regel geïntroduceerd en besproken.

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding door de school	De school zorgt voor borging van het project: er wordt op toegezien dat de methode door de leerkrachten wordt gebruikt. De directie heeft middelen beschikbaar gesteld voor monitoring van het project (er vindt eveneens monitoring plaats met de ouders).
Effecten/resultaten voor het onderwijs/ leerlingen	Bij het zelfstandig werken wordt naar de leerlingen de vertaalslag gemaakt naar de gouden regels. Door het structureel aandacht geven aan de gouden regels wordt bij de leerlingen, en ook bij het team en de ouders, een heldere gedragscode ontwikkeld voor zowel binnen de school als daarbuiten.

Projectinformatie

Binnen de school zijn de zogenaamde 'gouden regels' opgehangen. Dit zijn een vijftal leefregels die zijn opgesteld om een veilige omgeving te creëren, een omgeving waarin leerlingen, ouders en leerkrachten elkaar ontmoeten met respect en verantwoordelijkheid voor elkaar.

De 'gouden regels' zijn als volgt:

- 1 respect voor elkaar;
- 2 oplossingen zoeken doen wij met woorden;
- 3 wij praten rustig;
- 4 wij lopen en gedragen ons rustig;
- 5 rommel? Wij ruimen het samen op.

De gouden regels zijn door het team opgesteld naar aanleiding van onduidelijkheid over niet-gelijklopende regels binnen de school. Deze regels zijn eerst met de leerlingen besproken en pas nadat de regels door de leerlingen geaccepteerd waren zijn de regels definitief vastgesteld. Naar aanleiding van enkele conflicten met betrekking tot gedrag binnen een groep zijn deze regels nog eens nader doorgenomen en zijn er onder meer gedragsprotocollen (bijvoorbeeld een protocol over 'pauzegedrag') ontworpen en ondertekend door de leerlingen en de ouders. De zorgcoördinator heeft hierin ook een belangrijke rol gespeeld.

De gouden regels worden niet alleen op school nageleefd, leerlingen passen de gouden regels ook thuis toe: bij conflicten is de regel 'oplossingen zoeken doen wij met woorden' nogal eens het motto.

Voor meer informatie:

www.obs-de-zoeker.nl

2.5 Circus Krullebaar

Identificatie	
Schoolsoort	Primair onderwijs
School/instelling	OBJS de Krullebaar, Sevenum
Contactpersoon	mevrouw J. Clevis-Jacobs (telefoon: 077-4672065, e-mail: info@krullebaar-akkoord-po.nl)
Groep/klas/leerlingen	Alle groepen
Docenten/vakken	
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	Productiebedrijf STT (Zwolle)

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel	Circus Krullebaar
Beschrijving activiteiten/project	Er is een circusvoorstelling gegeven door de leerlingen uit alle groepen. De leerlingen hebben hiervoor verschillende acts ingestudeerd met hulp van professionals.
Initiatief van de Leerlingen	De leerlingen zijn betrokken geweest bij de organisatie, hebben een stem gehad in de selectie van de artiesten, het verzorgen van de uitnodigingen en hebben zelf uitgevoerd.
Eenmalig/structureel	De circusvoorstelling was eenmalig (activiteit uitgevoerd ter gelegenheid van het 15-jarig jubileum van de school). Het is te duur om een dergelijke activiteit vaak te organiseren (bovendien is het geen activiteit om vaak te herhalen), maar de school is enthousiast over een dergelijke aanpak en zou wel vaker een dergelijk project willen doen (theater bijvoorbeeld).

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding door de school	De school heeft ervoor gezorgd dat dit project mogelijk werd en heeft, samen met de ouders en leerlingen, voor de begeleiding en voorbereiding gezorgd.
Effecten/resultaten voor het onderwijs/ leerlingen	De uitwerking was zeer positief (en werkt lang door): door de voorstelling hebben de leerlingen kunnen laten zien aan zichzelf en aan anderen dat ze onverwachte prestaties konden leveren. Het heeft gezorgd voor vergroting van het zelfvertrouwen en voor bevordering van sociaal-emotionele binding. Het saamhorigheidsgevoel binnen de groep is door dit project vergroot.

Projectinformatie

Ter gelegenheid van het 15-jarig jubileum van de school is in samenwerking met het productiebedrijf STT Producties een twee uur durende circusvoorstelling (voor een breed publiek) voorbereid en uitgevoerd.

Bij dit project waren alle leerlingen van de school betrokken.

Behalve de 'acts' die tijdens de voorstelling werden uitgevoerd hebben de leerlingen circustekeningen gemaakt waarvan ansichtkaarten zijn gemaakt. Van de opbrengst van de verkoop van deze kaarten was een groot gedeelte bestemd voor de Cliniclowns. Ook is er een CD opgenomen met het circuslied en andere schoolliedjes. Kinderen willen graag actief betrokken worden bij feest op school. De leerlingen hebben meegewerkt aan de voorbereiding van de circusvoorstelling en hebben de uitvoering (na het inoefenen van de acts met behulp van het productiebedrijf) zelf gedaan. De kinderen zijn betrokken geweest bij de organisatie en aanpak van de voorstelling (bijvoorbeeld artiestenkeuze, uitnodigingen).

Het project heeft de kinderen laten ervaren dat ze vaak meer kunnen dan ze zelf denken en naast het bevorderen van een goed zelfbeeld heeft het project een positieve invloed op de sociaal-emotionele ontwikkeling.

2.6 Cultuur-educatieve busreis

Identificatie	
Schoolsoort	Primair onderwijs
School/instelling	De Wichelroede
Contactpersoon	De heer P. Lagarde (telefoon: 013 511 16 92, e-mail: wichelrd@wish.net)
Groep/klas/leerlingen	Leerlingen uit groep 7
Docenten/vakken	Leerkracht
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel	Cultuur-educatieve busreis naar 's-Hertogenbosch.
Beschrijving activiteiten/project	Een klein groepje leerlingen (de reis vindt meerdere malen per jaar plaats zodat alle leerlingen een keer kunnen deelnemen) bezoekt samen met de leerkrachten, met de bus, 's-Hertogenbosch. In deze stad worden enkele culturele bezienswaardigheden bekeken zoals de St. Janskathedraal, het Noord-Brabants museum en de Binnendieze. De leerlingen bereiden de reis zelf voor. Er zijn verschillende cultureel-educatieve reizen voor de verschillende groepen: de cultureel-educatieve voet-, fiets-, bus- en treinreis.
Initiatief van de leerlingen	De leerlingen bereiden de busreis zelf voor: ze verzamelen informatie over de stad, kopen strippenkaarten en zoeken de bustijden na.
Eenmalig/structureel	Het plan is om de cultureel-educatieve reizen in de komende jaren in een doorgaande lijn te implementeren op school.

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding door de school	De directie van de school zorgt voor vervanging van de aan de reis deelnemende leerkrachten, de leerkrachten informeren de ouders (informatieavond aan het begin van het schooljaar) en maken eerst zelf de reis ter voorbereiding.
Effecten/resultaten voor het onderwijs/ leerlingen	Naast een aantal praktische vaardigheden die de leerlingen opdoen tijdens de reis (reis plannen, herkennen van verschillende bezienswaardigheden, met geld omgaan, kaartlezen) worden vaardigheden als het met elkaar samenwerken en overleggen, probleem oplossend handelen en het aan elkaar presenteren van de opgedane informatie ontwikkeld.

Projectinformatie

'Op zoek naar de bronnen van elk kind' is de visie van de Wichelroede. Een gevarieerde onderwijsaanpak zorgt ervoor dat meerdere intelligenties (bronnen) aan bod kunnen komen zoals de verbaal-linguïstische, de visueel-ruimtelijke, de interpersoonlijke, de naturalistische en de lichamenlijk-kinesthetische intelligentie. Kortom: leren met hoofd, hart en handen. Tijdens de cultureel-educatieve reizen komen al deze aspecten aan de orde.

De cultureel-educatieve busreis is één van de cultureel-educatieve reizen die door de school worden georganiseerd voor leerlingen uit de verschillende groepen. De school wil deze opzet in de komende jaren in een doorgaande lijn op school gaan implementeren.

Met de leerlingen van groep 1 tot en met 4 worden culturele instellingen zoals het Natuurmuseum, het bezoekerscentrum en het Textielmuseum bezocht en leerlingen uit groep 5 nemen deel aan een cultureel-educatieve voetreis door de eigen omgeving. Leerlingen uit groep 6 zullen aan de cultureel-educatieve fietsreis kunnen deelnemen, welke weer een 'verruiming' van het oriëntatiegebied betekent vergeleken bij de voetreis. De leerlingen uit groep 8 ten slotte nemen deel aan een cultureel-educatieve treinreis die behalve wat afstand betreft ook een toename van zelfstandigheid betekent.

Wat de busreis betreft gaan de eigen groepsleerkrachten ongeveer vijf keer per jaar met een groep leerlingen (circa vijf leerlingen, afhankelijk van het leerlingenaantal) met de bus naar 's-Hertogenbosch. Tijdens deze reis worden veel leerervaringen opgedaan welke later in de lessen terugkomen en die door de leerlingen worden verwerkt in een folder over 's-Hertogenbosch.

De folders die door de verschillende groepjes leerlingen worden gemaakt worden na afloop van de laatste busreis met elkaar besproken en worden in een tentoonstelling gepresenteerd.

Naast de praktische vaardigheden die de leerlingen tijdens deze reis opdoen zoals het organiseren van de busreis, het kunnen omgaan met strippenkaarten, dienstregelingen, met geld; het herkennen van monumenten en het kunnen kaartlezen, leren zij ook andere vaardigheden. Deze vaardigheden zoals het overleggen en samenwerken met anderen, het kunnen verwoorden van ervaringen, het maken van keuzes, het rekening houden met anderen, leren hoe je problemen oplost zijn belangrijk voor de totale ontwikkeling van de leerlingen. De kleinschalige groepsvorm is belangrijk voor het contact tussen de leerkracht en de leerlingen en de leerlingen onderling: het vergroot de mate van betrokkenheid, bevordert een onderlinge binding en intensificeert het leereffect.

Het bevorderen van zelfstandigheid kan voor de leerlingen tevens een goede voorbereiding zijn op het voortgezet onderwijs.

Van deze cultureel-educatieve reis is een uitgebreide informatiemap verkrijgbaar.

Voor meer informatie: de Wichelroede – de heer P. Lagarde (tel. 013-5111692)

2.7 Oud-Heemskerk, door kindergen bekeken

Identificatie	
Schoolsoort	Primair onderwijs
School/instelling	Basisschool De Otterkolken
Contactpersoon	De heer J. Rusman (telefoon: 0251-232688; e-mail otterkolken@tabijn.nl)
Groep/klas/leerlingen	Groep 7 en 8
Docenten/vakken	
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	Historische Kring Heemskerk

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel	Oud-Heemskerk, door kindergen bekeken
Beschrijving activiteiten/project	De leerlingen hebben een informatief boekje gemaakt over Oud-Heemskerk. Voor de informatie hebben zij een enquête gehouden onder de buurtbewoners, hebben zij monumenten bezocht, verslagen daarvan gemaakt, zijn op bezoek geweest bij de burgemeester en hebben de boekjes zelf verspreid onder de bewoners van de wijk.
Initiatief van de leerlingen	De leerlingen hebben veel inspraak gehad bij de samenstelling van het boekje, zij hebben zelf een selectie gemaakt van de monumenten, de teksten geschreven, tekeningen gemaakt en voor de verspreiding van de boekjes gezorgd.
Eenmalig/structureel	Een dergelijk project (boekvorm) zal worden herhaald, hoewel het een ander onderwerp zal betreffen.

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding door de school	De school is profielschool (literaire school): het project is door de school bedacht. De leerlingen hebben echter het project zelf verder uitgedacht. Voor het project is een leerkracht gedurende één dagdeel in de twee weken vrijgesteld.
Effecten/resultaten voor het onderwijs/ leerlingen	De samenwerking tussen de leerlingen is toegenomen en de contacten van de leerlingen onderling zijn verbeterd. Daarnaast is er een duidelijke toename van het plezier in taal en het plezier in school. Er is bewustwording ontstaan van de noodzaak van het naar buiten gericht zijn om dingen voor elkaar te krijgen.

Projectinformatie

Leerlingen van groep 7 en 8 hebben een boekje gemaakt over Oud-Heemskerk. Zij hebben een enquête gehouden in de wijk over de kennis van de bewoners van de wijk van Oud-Heemskerk. Ter afronding zijn de boekjes verspreid onder de wijkbewoners.

De leerlingen zijn naar verschillende monumenten geweest (kerk et cetera) en hebben een redactieverlag (de redactie bestond uit zes leerlingen) gemaakt. De leerkracht heeft eveneens een verslag gemaakt; samen hebben ze de verslagen met elkaar vergeleken (zin voor zin is beoordeeld) en is de definitieve versie tot stand gekomen (waarbij de tekst van de leerlingen voorrang kreeg). Ook de foto's en de tekeningen zijn door de leerlingen zelf gemaakt.

De leerlingen hebben veel inspraak gehad bij het samenstellen van het boekje: het is heel duidelijk hun eigen 'product'. De leerlingen hebben zelf bedacht welke monumenten in aanmerking kwamen, hebben zelf de enquête samengesteld, zijn op bezoek geweest bij de burgemeester en hebben zelf de boekjes verspreid.

Het resultaat is een mooi, informatief boekje dat een heldere beschrijving geeft van Oud-Heemskerk.

Het project was een groot succes: er zijn reacties gekomen vanuit het hele land en er is vraag geweest naar workshops over dit project.

Het project (en het boekje) is door de wijk positief gewaardeerd.

2.8 Leven met een handicap

Identificatie	
Schoolsoort	Primair onderwijs
School/instelling	OBS Treebeek
Contactpersoon	De heer L. Robbertz (telefoon: 045 521 58 85, e-mail leonrobbertz@obstreebeek.nl)
Groep/klas/leerlingen	Groep 8
Docenten/vakken	
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	Stichting Gehandicapten (GIPS)

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel	Leven met een handicap
Beschrijving activiteiten/project	Leerlingen leren ervaren wat het betekent om gehandicapt te zijn door, naast voorlichting hierover door gehandicapten, vooral zelf activiteiten uit te voeren met een beperking.
Initiatief van de leerlingen	
Eenmalig/structureel	Het project wordt ieder jaar, in verschillende periodes, uitgevoerd.

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding door de school	De school heeft al jaren ervaring met dit project. In een kringgesprek worden de leerlingen voorbereid: wie kent iemand die gehandicapt is?
Effecten/resultaten voor het onderwijs/ leerlingen	Het project maakt verhalen en vragen los bij de leerlingen. De kinderen leren dat je aan iemand die gehandicapt is kunt vragen 'Wat heeft u?', dat het beter is om mét gehandicapten te praten dan óver gehandicapten te praten. Sociale contacten worden verbeterd en leerlingen leren waarderen en accepteren, krijgen meer besef van de beperkingen die een handicap iemand oplegt.

Projectinformatie

Gehandicapte mensen hebben aan leerlingen uit groep 8 laten zien hoe het is om te leven met een handicap. Verschillende mensen met een handicap vertellen hoe het is om een handicap te hebben en ook hebben de leerlingen in de praktijk (voor zover mogelijk) ervaren wat het betekent om gehandicapt te zijn. De activiteiten vinden plaats op twee dagen in een zelfde week (maandag en vrijdag). Op de andere dagen van die week worden de activiteiten in de taallessen nabesproken en wordt de laatste dag van het project voorbereid.

Tijdens de eerste dag vindt in een kringgesprek de kennismaking tussen de gehandicapten en de leerlingen plaats. Daarna zijn er verschillende activiteiten waarbij de leerlingen zich verplaatsen in de situatie van de gehandicapte en daartoe een activiteit uitvoeren onder dezelfde beperking als die waardoor de gehandicapte wordt belemmerd. De leerlingen zijn in groepjes verdeeld en bij elk groepje is één van de gehandicapten aanwezig. De activiteiten worden uitgevoerd als opdracht binnen een soort ganzenbordspel: in de aula ligt een groot ganzenbord waarop autootjes de pionnen zijn. Elke leerling gooit met de dobbelsteen en, afhankelijk van de plaats waar het autootje belandt, moet een bepaalde doeactiviteit worden uitgevoerd. Opdrachten zijn onder andere met een blindengeleidehond lopen, je aan- en uitkleden met een beperking, tekenen met je voet. De leerlingen worden begeleid door de begeleiders van de gehandicapten. Tot slot geven de gehandicapten een demonstratie van verschillende sporten voor gehandicapten: rolstoelbasketbal, rolstoeldansen.

De activiteiten worden afgesloten met een nabespreking.

Door dit project worden de leerlingen zich bewust van de beperkingen die een handicap in praktisch betekent en leren zij waardering te krijgen voor degenen die zich met een handicap hebben leren redden. Daarbij ontstaat het besef dat gehandicapten mensen zijn zoals zijzelf met wie je in gesprek gaat en niet over wie je praat.

2.9 In volle vaart

Identificatie	
Schoolsoort	Primair onderwijs
School/instelling	Salto basisschool Louis Buelens
Contactpersoon	De heer T. van Kalsteren (telefoon: 040 241 03 13 (e-mail info@bs-louisbuelens.nl))
Groep/klas/leerlingen	Groep 8
Docenten/vakken	
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	Stichting De Bakkerij, Stadsdeelkantoor; de Wijkraad en Jongerencentrum De Vaart

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel	In volle vaart (Mijn Vaartbroek)
Beschrijving activiteiten/project	Er is een drietal activiteiten uitgevoerd: een fotopresentatie, een zwerfvuilproject en een natuurproject. Er is een fototentoonstelling geweest waaraan leerlingen van verschillende scholen deelnamen met hun project: hierdoor kregen de activiteiten wat meer gewicht en konden leerlingen ervaringen uitwisselen en zien wat anderen hadden ondernomen.
Initiatief van de leerlingen	De Stichting De Bakkerij heeft het voortouw genomen, is met de leerlingen op pad gegaan om foto's te maken, daarna werd het een project van de leerlingen zelf. De leerlingen hebben zelf selecties gemaakt van plekken die zij belangrijk vonden, discussies opgezet
Eenmalig/structureel	De school wil inbedding van soortgelijke activiteiten in het schoolprogramma, geen beperking tot slechts één activiteit, maar continu verschillende activiteiten door het schooljaar heen laten plaatsvinden. Dit schooljaar wordt met groep 8 begonnen aan een verkeersveiligheidsproject naar aanleiding van door de leerlingen aangegeven onveilige situaties.

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding door de school	De school heeft sturing gegeven op haalbaarheid (garantie voor succes).
Effecten/resultaten voor het onderwijs/ leerlingen	Met betrekking tot het onderwijs zijn effecten moeilijk meetbaar, maar op maatschappelijk/sociaal gebied is er wel verandering merkbaar. De bewustwording en betrokkenheid van de leerlingen is duidelijk toegenomen, samenwerking, verantwoordelijkheid, inzicht en inzet worden bevorderd. Het project heeft de leerlingen ook bevestigd in het zinvolle van het project: hun ideeën zijn serieus genomen en er is ook werkelijk iets mee gedaan (bijvoorbeeld het schilderen van het jongerencentrum). Ook de samenwerking c.q. betrokkenheid van de school bij de wijk is duidelijk verbeterd: er is nu meer gelijkwaardigheid tussen school en wijk, welke mede ontstaan is door de samenwerking met het Stadsdeelkantoor, de wijkraad en het jongerencentrum). Er is inmiddels ook een werkgroep ontstaan van alle betrokkenen uit de wijk om verder te gaan met een dergelijk project.

Projectinformatie

Het vergroten van de mate van betrokkenheid van de leerlingen/school bij hun wijk was het doel van dit project. Daartoe is op initiatief van Stichting De Bakkerij (een ideële stichting die projecten uitvoert ter verbetering van de leefbaarheid in stedelijke woonwijken) een drietal activiteiten uitgevoerd: een fotopresentatie, een zwerfvuilproject en een natuurproject.

De leerlingen zijn met een fotocamera op zoek gegaan naar hun favoriete plekjes, de plekken die zij het minst aantrekkelijk c.q. eng vonden en plekken die veranderd zouden moeten en/of kunnen worden.

Zo kwamen zij uit bij het Jongeren centrum De Vaart dat een slecht, verkommerd uiterlijk had.

De Woningbouwvereniging bleek bereid om te ondersteunen bij een opknapbeurt van het jongeren centrum mits de jongeren zelf ook de handen uit de mouwen staken. Vervolgens hebben leerlingen uit groep 8 samen met oud-leerlingen het jongeren centrum geschilderd.

Daarnaast is het zwerfvuilproject gestart waarbij de leerlingen bewust werden gemaakt van de troep die op straat lag. Is dat ook je eigen troep? Bij dit project was het stadsdeelkantoor actief betrokken door het inzetten van stadswachten. Samen met de stadswachten hebben de leerlingen hondenbezitters aangesproken over het uitlaatgedrag. De stadswachten lieten de leerlingen zien hoe je communiceert in zo'n situatie. Inmiddels worden activiteiten als het schoonhouden van het plantsoen ook door andere groepen leerlingen gedaan.

Tenslotte is er aandacht voor de eigen natuur in het Dommeldal: het is de bedoeling om te zijner tijd een educatief leerpad aan te leggen vanuit de school naar deze plek. Samenwerking met de Educatieve Dienst Eindhoven hieromtrent is momenteel in een oriënterende fase.

Van de foto's van de leerlingen is door de Stichting De Bakkerij en VWS een tentoonstelling in Den Haag georganiseerd en het project is ook vermeld op de site van De Bakkerij, waardoor de activiteiten een beetje meer gewicht krijgen. De leerlingen zijn zelf naar de tentoonstelling in Den Haag geweest en hebben daar ervaringen kunnen uitwisselen met andere leerlingen.

Meer informatie:

<http://www.eindhoven.nl/woensel-noord/>

2.10 Preventie risicogedrag

Identificatie	
Schoolsoort	Primair onderwijs
School/instelling	Basisschool De Bunders
Contactpersoon	De heer H. van de Wetering (telefoon 041336 64 24, e-mail: hydwetering@bunders.skipov.nl)
Groep/klas/leerlingen	Groep 8
Docenten/vakken	Leerkracht groep 8
Betrokken organisatie (indien van toepassing)	Gemeente Veghel en Novadic; Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD) "Hart voor Brabant"

Activiteit Actief burgerschap	
Thema/titel	Preventie risicogedrag
Beschrijving activiteiten/project	De leerlingen worden door middel van gesprekken in de klas bewust gemaakt van het risico van verslaving. Naast de gesprekken en het werken in de groep met werk- en tekstboeken en het aan de hand daarvan thuis met de ouders doorwerken van de informatie vindt er ook een weerbaarheidstraining voor de leerlingen plaats om risicogedrag te leren voorkomen.
Mate van initiatief van de leerlingen	Voor het project Preventie verslaving brengen leerlingen ook zelf informatie in (artikelen, voorbeelden uit eigen omgeving, eerder gehouden spreekbeurten) als uitgangspunt van het gesprek.
Eenmalig/structureel	Het project Preventie wordt jaarlijks gedaan in groep 8.

Relatie met het onderwijs	
Vorbereiding/ begeleiding van de leerlingen (door de school)	De school zorgt voor het materiaal, organiseert een ouderavond.
Effecten/resultaten voor het onderwijs/ leerlingen	Vooraf bij het Preventieproject blijkt dat de leerlingen zich behoorlijk bewust zijn van de keuzes waarvoor ze kunnen komen te staan. De weerbaarheid van de leerlingen neemt toe.

Projectinformatie

Het project rond preventie van risicogedrag is gestart in samenwerking met de gemeente Veghel en de Stichting Novadic (verslavingszorg). De gemeente vindt preventie van verslaving een belangrijk item; het project in het basisonderwijs krijgt daarom ook een vervolg in de scholen voor voortgezet onderwijs binnen de gemeente.

In dit project wordt aandacht besteed aan verschillende soorten verslaving: alcoholverslaving, drugsverslaving en nicotineverslaving. Het tijdstip waarop het project in de basisschool start is vóór de overgang naar het voortgezet onderwijs, vóór het moment waarop leerlingen doorgaans met het probleem van verslaving te maken kunnen krijgen. Rond dit onderwerp wordt voor de ouders een ouderavond georganiseerd. De leerlingen van groep 8 werken in de groep met werkboekjes en tekstboekjes over dit onderwerp. Aan de hand daarvan wordt er op school, thuis en onderling verder gepraat over het onderwerp.

Vooraf het maken van bewuste keuzes wordt getraind: het is immers belangrijk om 'nee' te durven en kunnen zeggen wanneer je geconfronteerd wordt met alcohol of drugs.

De weerbaarheidstraining vindt plaats door middel van een rollenspel, in een kringgesprek of in een groepsgesprek. De leerlingen kunnen zelf voorbeelden uit de praktijk of door hen zelf verzamelde informatie inbrengen als uitgangspunt voor het gesprek.

Soms wordt tevens gebruikgemaakt van een tekenfilm over softdrugs.

Het project duurt ongeveer twee maanden.